

Інноваційні підходи до викладання курсу іноземної мови за академічним спрямуванням для здобувачів третього рівня вищої освіти

Олександренко Катерина Валентинівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2025	Освіта/Педагогіка	378.147 : 811'27

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14881417>

Анотація. У статті розглянуто питання змісту та основних методів навчання іноземної мови за академічним спрямуванням здобувачів третього освітнього рівня освіти. Підкреслено, що основною метою вивчення іноземної мови здобувачами третього рівня є формування іншомовної комунікативної компетентності у своїй спеціалізації, тобто, досягнення рівня практичного володіння мовою, що дозволяє використовувати її в професійній науковій діяльності, тому опанування іноземною мовою в рамках зазначеного курсу передбачає наявність умінь у різних видах мовленнєвого спілкування. Такі уміння дають можливість здобувачу вільно читати оригінальну літературу іноземною мовою у відповідній галузі знань, розуміти, здійснювати пошук і обробку отриманої інформації, працювати з науковою літературою за фахом; використовувати дані з іноземних джерел у вигляді перекладу або резюме; писати розгорнуті статті та тези, які стосуються професійної діяльності; робити повідомлення доповіді іноземною мовою на теми, пов'язані з дослідницькою роботою; вести наукову бесіду за фахом; розуміти на слух розгорнуті висловлювання діалогічного і монологічного характеру.

Ключові слова: іноземна мова за академічним спрямуванням, наукова комунікація, інноваційні методи викладання, академічна діяльність.

Innovative approaches to teaching foreign language for academic purposes for applicants of the third level of education

Annotation. The article deals with the topic of innovative approaches to teaching foreign language for academic purposes for the third-level applicants (post-graduates). The analysis of the latest publications on the subject of the research was carried out. The course is aimed at thorough training of post-graduate students to different types of academic events necessary for their scientific activity. It is stressed that a successful academic career increasingly depends on post – graduates being able to collaborate and publish internationally and in English. The importance of formation of the following competences is outlined: ability to work within international context; ability to find, process and analyze information from various sources;

¹ доктор психологічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов, Хмельницький національний університет <https://orcid.org/0000-0001-9735-3715>

ability to communicate in a foreign language at the level sufficient for the presentation and discussion the results of a scientific research both in written and oral forms; complete understanding of foreign scientific texts on specialty. The programme of foreign language for academic purposes presupposes obtaining the necessary skills in academic speaking, academic listening, academic reading, academic writing. Each skill is characterized in relation to the requirements and contents. The importance of independent work is stressed, the main requirements to its organization are described. The tasks solved within the independent work are indicated: development of self-organization and self-discipline skills; further improvement of professional communicative skills; development of skills necessary for pursuing research activity in a foreign language. The conclusion is made that the content of foreign language for academic purposes teaching contributes to the formation of foreign language communicative competence in applicants' specialization, which enables them to use it in professional scientific activities at a level sufficient for conducting academic communication in the international scientific environment.

Key words: foreign language for academic purposes, scientific communication, innovative methods of teaching, academic activity.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У розвитку сучасного суспільства важливу роль відіграє наукова інформація, отримана в результаті наукового пізнання, її отримання, поширення та використання мають суттєве значення для розвитку науки. Наукова інформація поширюється в часі та просторі певними каналами, засобами, методами. Особливе місце в цій системі належить науковій комунікації. За загальноприйнятим визначенням наукова комунікація — обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і спеціалістами. Наукова комунікація - основний механізм функціонування і розвитку науки, один з важливих механізмів її зв'язків з суспільством, є також умовою формування і особи вченого та засіб взаємного стимулювання творчої активності. Питання наукової комунікації набуло в останні роки особливої значущості і стало актуальним питанням наукового життя у всьому світі, оскільки мовлення і мова потрібні не лише у сфері міжособистісного спілкування, а й не менш важливі у сфері іншомовної професійної та наукової діяльності взагалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою викладання іноземної мови для здобувачів різних освітніх рівнів займалися українські та зарубіжні вчені. Так, О. Бігич створила методiku формування у здобувачів іншомовної мовленнєвої компетентності з використанням мультимедійних засобів навчання [1]; І. Задорожна розробила теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною комунікативною компетентністю [2]; Р. Мартинова змодельовала процес навчання іноземних мов у взаємозв'язку всіх його ланок [3]; Н. Микитенко обґрунтувала теоретичні основи формування іншомовної професійної компетентності у майбутніх фахівців природничих спеціальностей [4]; Л. Морська визначила сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей [5]; С. Ніколаєва, Г. Борецька, Н. Майєр розробили сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх середніх і вищих навчальних закладах [6]; В. Плахотник, О. Беляєв, М. Вашуленко представили концепцію мовної освіти в Україні та запропонували шляхи її реалізації на всіх етапах навчання іноземних мов у середніх закладах освіти [7]; О. Попова обґрунтувала теоретико-методичні засади професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх перекладачів китайської мови в умовах університетської освіти [8]; В. Редько створив і представив структуру підручника з навчання іноземних мов у середніх закладах освіти [9]; О. Тарнопольський розробив методiku навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти [10]; Л.

Черноватий запропонував методика викладання перекладу як спеціальності у вищих навчальних закладах [11].

Однак стає очевидним, що навчання іноземної мови за академічним спрямуванням залишається поза увагою науковців. Разом із тим іноземна мова за академічним спрямуванням визнається сьогодні пріоритетним напрямком в оновленні освіти в Україні.

Іншомовне спілкування стає вагомим компонентом академічної діяльності науковців та включає такі складові: вивчення іноземної мови як способу оволодіння спеціальністю та як засобу професійного наукового спілкування. Іноземна мова стає знаряддям самоосвіти молодого науковця, що значно збільшує його професійні шанси знайти себе в міжнародному академічному середовищі. Але сучасна методична література не пропонує достатнього детального аналізу змісту навчання іноземної мови у процесі підготовки здобувачів третього рівня освіти, що й зумовило написання цієї статті.

Отже метою написання статті є аналіз вимог та інноваційних підходів до викладання курсу іноземної мови за академічним спрямуванням для здобувачів третього рівня вищої освіти.

Завдання дослідження проаналізувати основні підходи до вивчення дисципліни «Іноземна мова за академічним спрямуванням», уточнити основні компоненти наукової діяльності здобувача третього рівня вищої освіти, розглянути інноваційні методи викладання навчальної дисципліни у системі підготовки майбутнього науковця.

Організація та методи дослідження Для вирішення поставлених завдань використовували комплекс методів дослідження: теоретичних (вивчення, аналіз, синтез, порівняння, узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація і узагальнення отриманих даних, педагогічне моделювання); емпіричних спостереження, методичний експеримент, метод експертної оцінки, рефлексивний метод оцінки.

Результати

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). Предметом навчальної дисципліни Іноземна мова за академічним спрямуванням є сукупність компонентів (мовних знань та мовленнєвих вмінь), що передбачає подальше удосконалення у здобувачів іншомовних мовленнєвих компетентностей в аудіюванні, говорінні, читанні, письмі та перекладі, мовних компетентностей, професійно орієнтованої, лінгвосоціокультурної, навчально-стратегічної та прагматичної компетентностей, достатніх для представлення результатів своєї наукової роботи іноземною мовою та здійснення наукової комунікації [12].

Метою навчальної дисципліни є формування у здобувачів ступеня доктора філософії наступних компетентностей: здатність працювати в міжнародному контексті; здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел; здатність спілкуватися іноземною мовою в обсязі достатньому для представлення та обговорення результатів своєї наукової роботи в усній та письмовій формі, а також для повного розуміння іншомовних наукових текстів зі спеціальності.

Після вивчення дисципліни здобувачі мають продемонструвати такі результати навчання: вміти використовувати сучасні методи і технології наукової комунікації українською та іноземними мовами; читати та розуміти іншомовні тексти за спеціальністю; вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми галузі державною та іноземною мовами, кваліфіковано відображати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних міжнародних наукових виданнях.

Оскільки основною метою вивчення іноземної мови здобувачами третього рівня є формування іншомовної комунікативної компетентності у своїй спеціалізації, тобто, досягнення рівня практичного володіння мовою, що дозволяє використовувати її в професійній науковій діяльності, опанування іноземною мовою в рамках зазначеного курсу передбачає наявність умінь у різних видах мовленнєвого спілкування, які дають можливість здобувачу вільно читати оригінальну літературу іноземною мовою у відповідній галузі знань, розуміти, здійснювати пошук і обробку отриманої інформації, працювати з науковою літературою за фахом; використовувати дані з іноземних джерел у вигляді перекладу або резюме; писати розгорнуті статті та тези, які стосуються професійної діяльності; робити повідомлення доповіді іноземною мовою на теми, пов'язані з дослідницькою роботою; вести наукову бесіду за фахом; розуміти на слух розгорнуті висловлювання діалогічного і монологічного характеру (пояснення, аргументи, висновки тощо).

Основними завданнями дисципліни, що вивчається, можна назвати наступні: дати здобувачам наукове обґрунтування поняття іноземної мови за академічним спрямуванням, навчити реферувати іноземні наукові статті, подавати результати свого дослідження іноземною мовою та формулювати відповідні висновки, вести наукову кореспонденцію іноземною мовою, удосконалити комунікативні уміння, долучити здобувачів до практики розробки наукових презентацій і проєктів та підготовки наукових статей з проблеми дослідження іноземною мовою; розвивати уміння самостійної роботи з підвищення рівня володіння іноземною мовою; оволодіти нормами іншомовного мовленнєвого усного та письмового етикету у професійній і науковій сферах.

Дисципліна «Іноземна мова за академічним спрямуванням» є обов'язковою у циклі підготовки здобувачів третього рівня вищої освіти. Її вивчення переходить на новий рівень засвоєння іноземної мови, який розглядається як засіб інтеграції освіти і науки в міжнародному контексті: полегшує доступ до наукової інформації, використання ресурсів Інтернету, допомагає налагодженню міжнародних наукових контактів і розширює можливості підвищення професійного рівня молодого вченого.

Курс іноземної мови за академічним спрямуванням тісно пов'язаний з іншими дисциплінами підготовки здобувачів наукового ступеня доктор філософії та з їхньою науково-дослідною роботою, зокрема з педагогікою, психологією та педагогічною майстерністю у вищій школі.

Після закінчення вивчення курсу здобувачі мають знати особливості та граматичні структури іноземної мови, характерні для наукового стилю; основну загальнонаукову і спеціальну термінологію; міжкультурні особливості ведення наукової діяльності в своїй професійній галузі; правила комунікативної поведінки в ситуаціях міжкультурного наукового спілкування; вимоги до оформлення наукових праць, прийняті в міжнародній практиці.

Також молоді науковці повинні вміти читати оригінальну літературу іноземною мовою зі своєї спеціальності; виділяти основні думки і факти, знаходити логічні зв'язки, виключати надлишкову інформацію при читанні іншомовного тексту й оформляти здобуту з іноземних джерел інформацію у вигляді перекладу, реферату, анотації тощо; здійснювати усну комунікацію наукової спрямованості (повідь, повідомлення, презентація, конференція, дебати, круглий стіл) в монологічній і діалогічній формах; отримувати інформацію з аудіотекстів у ситуаціях міжкультурного професійного наукового спілкування (повідь, лекція, інтерв'ю, семінари тощо); використовувати етикетні норми науково-професійного спілкування; чітко і ясно викладати свою точку зору з наукової проблеми; розуміти й оцінювати протилежну точку зору, прагнути до співпраці, досягнення згоди, вироблення спільної позиції в умовах відмінності поглядів і переконань. Після вивчення дисципліни майбутні науковці володіють навичками

обробки великого обсягу іншомовної інформації з метою підготовки перекладу, анотації, реферату; оформлення заявок на участь у міжнародних конференціях; написання доповідей іноземною мовою з візуальною підтримкою для виступів на конференціях та семінарах; роботи зі світовими інформаційними ресурсами (пошуковими сайтами, сторінками зарубіжних ЗВО і професійних спільнот, електронними енциклопедіями тощо) [13].

Програма вивчення іноземної мови за академічним спрямуванням передбачає, що до кінця навчання здобувач повинен володіти всіма видами мовленнєвої діяльності, а саме, читанням, письмом, говорінням та аудіюванням. Розглянемо зазначені аспекти більш деталізовано.

Стосовно володіння навичками говоріння, майбутній науковець має вміти виступати з підготовленим усним повідомленням за профілем своєї наукової спеціальності або теми наукового дослідження, аргументовано викладаючи свою позицію і використовуючи допоміжні засоби (графіки, таблиці, діаграми, презентації в програмі Power Point, Canva тощо); скласти резюме, повідомлення, доповідь англійською мовою; вести діалог у ситуаціях наукового, професійного та побутового спілкування в межах вивченого мовного матеріалу і, відповідно до обраної спеціальності, брати участь у дискусіях, наукових бесідах, висловлюючи певні комунікативні наміри. Здобувач також розвиває навички розуміння на слух оригінальних монологічних та діалогічних висловлювань та текстів за фахом, спираючись на вивчений мовний матеріал, фонові країнознавчі та професійні знання, мовну та контекстуальну здогадку. Навчання говорінню базується на засвоєнні великої кількості професійних мовних одиниць, термінів та на виробленні здатності здобувачів активно використовувати мовний склад, що можливе лише за умови створення мотивації та зняття психологічних бар'єрів спілкування.

Здобувач також повинен володіти видами читання оригінальної фахової літератури та вдосконалювати усі навички академічного письма в межах вивченого мовного матеріалу; вміти скласти план (конспект) прочитаного, викласти його зміст у формі резюме; написати повідомлення або доповідь за темою проведеного дослідження; скласти анотацію, реферат, тези; вести ділову кореспонденцію; співвідносити мовні засоби з нормами письмової поведінки, яких дотримуються носії іноземної мови.

Що стосується аудіювання, то здобувач повинен вміти розуміти на слух оригінальну монологічну і діалогічну мову за фахом, опираючись на вивчений мовний матеріал, фонові країнознавчі та професійні знання, навички мовної та контекстуальної здогадки. Крім того, успішність аудіювання буде залежати від ступеня сформованості в здобувачів компенсуючих (адаптивних) умінь, що дозволяють здобувачеві успішно сприймати, осмислювати і розуміти іншомовне повідомлення на слух при недостатньому мовному, мовленнєвому, практичному чи життєвому досвіді [14, с.48-49]. До них відносяться: вміння використовувати мовну і контекстуальну здогадку щодо значення незнайомих мовних засобів; врахування плану, ключових слів, паралінгвістичної та екстралінгвістичної інформації (жести, міміка, наочність тощо), що передує звучанню тексту; використання навідної функції малюнків, схем та графіків; конкретизація деталей за допомогою повторних уточнюючих запитань.

За структурою та змістом курс іноземної мови за академічним спрямуванням базується на оригінальних іншомовних джерелах (журнальні наукові публікації, реклама нових наукових розробок, Інтернет-ресурси тощо) за профілем професійної орієнтації здобувача. На основі вищевказаних джерел удосконалюються необхідні мовні навички та вміння оволодіння різними видами мовленнєвої діяльності та перекладом. За допомогою тих же навчальних матеріалів поліпшуються, розширюються і поглиблюються необхідні фонетичні, лексичні та граматичні знання. Удосконалення володіння граматичним матеріалом (морфологією, синтаксисом, словотвором,

сполучуваністю слів), а також активне засвоєння найбільш уживаної науково-професійної лексики і фразеології іноземної мови відбувається в процесі письмового та усного перекладу.

Розглянемо перелік тем, що вивчаються здобувачами у Хмельницькому національному університеті у курсі Іноземна мова за академічним спрямуванням: Taking part in a discussion and exchanging ideas and opinions, Preparing for a seminar discussion, Thinking about your writing, Listening to a lecture, Conference announcements, Conference planning timeline, Q&Answer sessions, Round table discussions, Publishing matters, Popular science articles, Preparing to write, Article structure, Book and literature review, Citations and references, Describing Research, Method and process, Results, The discussion section, Conclusion section, Submission process, Teaching and learning at higher educational institution, Virtual learning environment, University research, Your academic profile.

Окрім цього, здобувач повинен вміти здійснювати письмовий переклад наукового тексту з іноземної мови українською, оформляти отриману з іноземних джерел інформацію у вигляді повного і реферативного перекладу та резюме, а також користуватися словниками, довідниками й іншими джерелами додаткової інформації, ідентифікуючи та розрізняючи види наукових текстів; вільно читати, перекладати та анотувати англійські наукові тексти (есе, презентації, авторські й критичні анотації, анотовану бібліографію, резюме, офіційні листи тощо) за своєю спеціальністю; створювати іноземною мовою зразки різноманітних видів професійних наукових текстів; вести письмове наукове спілкування за темою наукового дослідження з іншомовними колегами з інших країн.

Основною метою дисципліни «Іноземна мова за академічним спрямуванням» є розвиток академічних та професійно орієнтованих комунікативних мовленнєвих компетенцій молодих науковців, що буде сприяти проведенню ними наукових досліджень, необхідних для написання дисертації, і поданню результатів наукових пошуків іноземною мовою в письмовій та усній формах.

У результаті оволодіння цим курсом здобувачі повинні знати основну лексику та термінологію, що використовується у науковому іншомовному середовищі; диференціацію жанрів і типів академічної та професійної літератури (книга, монографія, підручник, стаття з наукового журналу, опис, патент, довідник, каталог тощо); граматичні та лінгвістичні правила реферування та анотування наукових статей іноземною мовою; особливості використання допоміжної пошукової літератури та інтернет-джерел (спеціальних словників, довідників, web-сайтів тощо).

Майбутні науковці також мають вміти ідентифікувати та розрізняти види академічних текстів; вільно читати, перекладати та анотувати іншомовні наукові тексти за їхньою спеціальністю; створювати іноземною мовою зразки різноманітних видів фахових текстів (есе, презентації, авторські й критичні анотації, анотовану бібліографію, резюме, офіційні листи тощо); вести ділову письмову наукову кореспонденцію з іншомовними колегами з інших країн та письмове наукове спілкування за темою дисертаційного дослідження (анотації, тези доповідей, наукові статті тощо).

При відборі конкретного мовного матеріалу на заняття з іноземної мови здобувач повинен керуватися наступними функціональними категоріями, а саме: засоби оформлення виступу, доповіді або тексту та передачі інтелектуальних відносин (вираження згоди / незгоди, здатності / нездатності зробити що-небудь, з'ясування можливості / неможливості зробити, впевненості / невпевненості мовця у фактах, що повідомляються); структурування дискурсу (введення в тему, розвиток ідеї, зміна, підведення підсумків повідомлення, ініціювання та завершення розмови, вітання, вираз подяки, розчарування тощо); володіння основними формулами етикету при веденні діалогу, наукової дискусії, при побудові повідомлення тощо.

До кінця навчання, передбаченого даною програмою, лексичний запас здобувача повинен складати не менше 5000 лексичних одиниць з урахуванням вузівського мінімуму і потенційного словника, включаючи приблизно 600 термінів за профілем спеціальності.

Важливою запорукою успішного оволодіння матеріалом є самостійна робота здобувача наукового ступеня. Вона має вирішувати такі завдання: розвиток навичок самоорганізації і самодисципліни; вдосконалення навичок і умінь іншомовного науково-професійного спілкування, набутих в аудиторії під керівництвом викладача; засвоєння нових знань, формування навичок і розвиток умінь, які забезпечують можливість здійснення науково-професійного спілкування іноземною мовою; розвиток умінь дослідницької діяльності з використанням іноземної мови. Така діяльність передбачає побудову навчального процесу, при якому певна частина роботи, що виконується здобувачами самостійно, передує спільному вивченню навчального матеріалу в аудиторії з викладачем. Її мета – викликати у здобувачів інтерес до проблеми, яку належить з'ясувати; опанувати інформацію, яка дозволить усвідомлено поставитися до навчального матеріалу, що викладається; включитися в обговорення нового матеріалу з конкретними доповненнями або питаннями; критично підійти до нього, оцінюючи з позиції свого наукового та лінгвістичного досвіду. Темі завдань для самостійної роботи, спрямовані на закріплення змісту аудиторних занять і на ознайомлення зі змістом наступних, збігаються з темами відповідних аудиторних занять.

Тематика письмових робіт співвідноситься з розділами і темами дисципліни Іноземна мова за академічним спрямуванням.

Контроль знань, що є необхідною частиною навчання, спрямований на систематичну перевірку якості засвоєння лексико-граматичного матеріалу, а також на стимулювання постійної індивідуальної роботи. При його організації та проведенні велика увага приділяється формуванню у здобувачів самоосвітньої компетенції як здатності здійснювати контроль і оцінку власної діяльності в рамках аудиторних занять, а також підтримувати і підвищувати рівень володіння іноземною мовою в процесі самовдосконалення.

Контроль успішності здійснюється на занятті у вигляді перевірки домашнього завдання, письмових робіт, виконання граматичних і лексичних завдань, підготовки монологічних і діалогічних висловлювань, написання анотацій, рефератів статей тощо, завантажених у модульне середовище.

Висновки

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що зміст навчання іноземної мови за академічним спрямуванням здобувачів третього освітнього рівня полягає у формуванні іншомовної комунікативної компетентності у своїй спеціалізації, тобто, досягнення рівня практичного володіння мовою, що дозволяє використовувати її в професійній науковій діяльності на рівні, достатньому для ведення академічної комунікації в міжнародному науковому середовищі. У подальшому планується дослідити методику самостійного опанування здобувачем навичок спеціалізованої іноземної мови під час післядипломного навчання.

Список використаних джерел

1. Бігич, О. (2006). Методика формування іншомовної компетентності в аудіюванні. Іноземні мови, 2, 19-30.
2. Задорожна, І. (2008). Компетентнісний підхід у сучасній системі мовної освіти. Вісник КНЛУ, 14, 10-14.

3. Мартинова, Р. (2007). Зміст взаємопов'язаного навчання усного і письмового монологічного мовлення у динаміці його засвоєння. Наука і освіта. Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, 1-2, 102-107.
4. Микитенко, Н. (2011). Модель іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців природничих спеціальностей. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна", 3, 112-121.
5. Морська, Л. (2002). Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей. Іноземні мови, 2, 23-25
6. Ніколаєва, С., Борецька, Г., Майєр, Н. (2015) Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах, монографія, Ленвіт.
7. Плахотник, В., Беляєв, О., Вашуленко, М. (1994) Концепція мовної освіти в Україні, Рідна школа, 9, 71-74
8. Попова, О., Лесик, А. (2021) Мовленнєва підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах нової української школи. Theoretical foundations of pedagogy and education: collective monograph, Boston : Primedia eLaunch, 886-912
9. Редько, В. (2017) Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 628 с.
10. Тарнопольський, О.Б., Сторожук, С.Д. (2021). Комунікативна культура іншомовного спілкування та її співвідношення з формуванням вторинної мовної особистості тих, хто навчаються, у курсах іноземних мов. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 1(21), 253-259.
11. Черноватий, Л. (2022) Проблеми машинного перекладу та його застосування у навчанні майбутніх перекладачів. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки, 202, 84-93.
12. Огреніч, М. (2021). Зміст навчання англійської мови в аспірантурі. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки, 198, 149-152
13. Олександренко, К., Мисечко, О. (2022). Психологічні особливості впливу успішності оволодіння іноземною мовою на розвиток особистості. Вісник Національного університету оборони України. Серія Психологія, 6(70), 128-142.
14. Ільченко, О. (2012). Англійська мова науки. Семантика. Прагматика. Переклад. Київ, Видавництво «Наукова Думка» НАН України».